

¹⁹ Сыроед Т. Л. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений: понятие, виды, специфика правового статуса: Монография. – Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. – С. 290–291.

²⁰ The impact of the Rome Statute system on victims and affected communities RC/ST/V/INF.4., С. 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/Menus/ASP/ReviewConference/Review+Conference.htm>

²¹ Всеобщая декларация прав человека. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015

²² Сыроед Т. Л. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений: понятие, виды, специфика правового статуса: Монография. – Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. – С. 293.

Резюме

Кучер О. Б. Еволюція статусу потерпілих у міжнародному кримінальному праві: від Міжнародного кримінального трибуналу до колишньої Югославії до Міжнародного кримінального суду.

Проаналізовано положення Статуту та Правил процедури і доказування МКТЮ і Римського статуту, а також Правил процедури і доказування МКС, які регулюють правовий статус потерпілих. Досліджено розвиток цих положень у контексті матеріальних і процесуальних інновацій практичної реалізації даного статусу та участі потерпілих у розгляді справ індивідів, які скоїли міжнародні злочини, а також питання відшкодування завданої їм шкоди.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, Міжнародний кримінальний суд, потерпілий, Римський статут, Правила процедури і доказування, відшкодування шкоди.

Резюме

Кучер Е. Б. Эволюция статуса потерпевших в международном уголовном праве: от Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии до Международного уголовного суда.

Проанализированы положения Статута и Правил процедуры и доказывания МУТЮ и Римского статута, а также Правил процедуры и доказывания МУС, регулирующие правовой статус потерпевших. Исследовано развитие этих положений в контексте материальных и процессуальных инноваций практической реализации данного статуса и участия потерпевших в рассмотрении дел индивидов, совершивших международные преступления, а также вопросы возмещения нанесенного им ущерба.

Ключевые слова: Международный уголовный трибунал по бывшей Югославии, Международный уголовный суд, потерпевший, Римский статут, Правила процедуры и доказывания, возмещение ущерба.

Summary

Kucher O. The evolution of victims' status in international criminal law: from International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia to the International Criminal Court.

This article shall be devoted to the analysis of the provisions of the ICTY Statute and Rules of procedure and evidence and the ICC Rome Statute and Rules of procedure and evidence on the legal status of victims. In this regard the development of such provisions within the context of material and procedural innovations of the practical application of the abovementioned status and victims' participation in the examination of cases of individuals having committed international crimes alongside with issue of reparation to them were examined.

Key words: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, International Criminal Court, victim, the Rome Statute, Rules of procedure and evidence, reparation.

Отримано 5.10.2013

УДК 341.018

Ю. В. МАЛИШЕВА

Юлія Владиславівна Малишева, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН ДО КРАЇН-ПОРУШНИКІВ РЕЖИМУ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

Розповсюдження ядерної зброї залишається однією з найбільш серйозних загроз міжнародному миру та безпеці. Військові програми неядерних держав, спрямовані на створення ядерних технологій, вкрай негативно сприймаються світовою спільнотою, оскільки їх реалізація закономірно призведе до занепаду режиму нерозповсюдження ядерної зброї та підштовхне світ до чергового етапу гонки озброєнь. Крім того, неконтрольоване розповсюдження ядерної зброї робить доволі вірогідним її одержання недержавними організаціями терористичного спрямування.

Постала нагальна потреба забезпечити універсальність і стабільність режиму нерозповсюдження ядерної зброї через запровадження ефективних заходів, які б стали на заваді поширенню військових ядерних технологій. Одним із них є введення Радою Безпеки примусових заходів на підставі глави VII Статуту ООН. Разом із тим застосування санкцій до Ісламської Республіки Іран та Корейської Народно-Демократичної Республіки до

цього часу позитивного результату не дало. Тому вивчення наслідків примусових заходів та їх результативності набуває особливої актуальності, оскільки дає змогу з'ясувати як позитивні сторони санкційного механізму, так і причини їх неефективності, а також сформулювати пропозиції для їх удосконалення.

Криза режиму нерозповсюдження ядерної зброї та намагання її здолати шляхом застосування санкцій Ради Безпеки ООН привернула увагу вчених зі всього світу. Переважна більшість досліджень та опублікованих наукових праць з цих проблем виконано вченими-політологами, істориками, економістами, фахівцями з військових наук тощо. Дослідження, які проводяться правознавцями, стосуються або санкцій в цілому, де окремим пунктом вивчається їх ефективність¹ або проблеми нерозповсюдження ядерної зброї, де санкції розглядаються як один із способів впливу на порушника норм міжнародного права².

З огляду на важливість зазначеної проблеми, а також недостатність спеціальних досліджень, присвячених ефективності санкцій, які застосовуються до країн-порушників режиму нерозповсюдження ядерної зброї, питання потребує ретельного вивчення. Мета цієї публікації – за допомогою санкційних резолюцій Ради Безпеки ООН, доповідей комітетів щодо санкцій, матеріалів міжнародних конференцій та висновків експертів дослідити ефективність санкцій, введених стосовно країн-порушників режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (далі – ДНЯЗ, або Договір) набув чинності у березні 1970 року. Відповідно нього лише п'ять країн, які виготовили і підірвали ядерну зброю до 1 січня 1967 р., вважаються ядерними державами. Решта країн взяли на себе зобов'язання не приймати, не виробляти та не придбавати ядерну зброю або інші ядерні вибухові пристрої, а також не добиватися та не приймати будь-якої допомоги у їх виробництві.

На сьогодні учасниками Договору є 190 держав, окрім Індії, Пакистану, КНДР та Ізраїлю. Ці країни вважаються такими, що неофіційно володіють ядерною зброєю, тобто виготовили її і випробували після 1 січня 1967 року.

За час дії ДНЯЗ основні його засади стали обов'язковими не лише для країн-учасниць, але й для всіх без винятку держав, оскільки перетворились на звичаєві норми міжнародного права. Міжнародний Суд ООН у рішенні про континентальний шельф Північного моря визначив, за яких умов можливе утворення звичаю на підставі міжнародного договору. Зокрема, договірне положення має носити нормоутворюючий характер, договір повинен одержати широке визнання й представницьку участь країн-учасниць, а правозастосовна практика держав повинна постійно розширюватись і бути дійсно різноманітною щодо положень договору, які застосовуються, й свідчити про всеохоплююче визнання правової норми³.

Положення ДНЯЗ та практика його застосування свідчать про нормоутворюючий характер започаткованих у ньому засад. Численні міжнародні договори та резолюції Генеральної Асамблеї ООН щодо нерозповсюдження ядерної зброї, які приймалися за підтримки переважної більшості країн; рішення та консультативні висновки Міжнародного Суду ООН; участь у ДНЯЗ майже всіх країн світу, а також відсутність жодного протесту країн, які не приєдналися до нього, свідчать про всеохоплююче визнання норми щодо нерозповсюдження ядерної зброї. Таким чином, поряд з договірними нормами, виписаними у ДНЯЗ, сформувалась міжнародно-правовий звичай, якого мають дотримуватись всі держави незалежно від того, чи є вони його учасниками. Порушення Договору є підставою для застосування санкцій Радою Безпеки ООН у разі відмови припинити протиправну поведінку і діяти відповідно до норми міжнародного права.

Незважаючи на численні порушення норм щодо заборони розроблення та виготовлення ядерної зброї, які протягом 70–90-х років минулого сторіччя чинилися Індією, Пакистаном та ПАР, вперше примусові заходи за порушення режиму нерозповсюдження Рада Безпеки ООН упровадила лише у 2006 р. стосовно Ірану та КНДР, застосувавши цілеспрямовані санкції проти осіб та компаній, які брали участь у розробці ядерних програм цих країн та ухваленні рішень щодо їх розвитку.

У 2003 р. КНДР вийшла із ДНЯЗ, а у жовтні 2006 р. здійснила ядерне випробування. Рада Безпеки ООН Резолюцією 1718 (2006) ввела примусові заходи на підставі ст. 41 Статуту ООН, зокрема, ембарго на поставку бойових машин, надання будь-якої технічної допомоги для виготовлення таких машин, предметів розкоші, а також їх експорт, заморожування активів фізичних та юридичних осіб, пов'язаних з ядерною програмою КНДР, заборону на поїздки визначених Комітетом осіб. Втім, керівництво держави й після накладення санкцій продовжувало ігнорувати вимоги Ради Безпеки ООН.

Подальші Резолюції 1874 (2009), 2087 (2013), 2094 (2013) приймалися у зв'язку з наступним випробуванням КНДР ядерної зброї та встановили більш жорсткий режим санкцій. Зокрема, ембарго на поставку зброї, огляд усіх без винятку вантажів, які ввозяться (вивозяться) з країни та суден у відкритому морі, блокування банківських транзакцій та банківських рахунків, а також можливість огляду особистого багажу дипломатичних представників з метою виявлення і вилучення крупних сум готівкою, якщо є підстави вважати, що вони спрямовуються на розвиток ракетно-ядерної програми.

Схожа ситуація у зв'язку з порушенням режиму нерозповсюдження та введенням санкцій і щодо Ісламської Республіки Іран. За порушення зобов'язань, визначених Угодою про гарантії з МАГАТЕ, Радою Безпеки резолюціями 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008), 1929 (2010) стосовно Ірану введено санкції на підставі глави VII Статуту ООН. Вони передбачали ембарго на поставку матеріалів, чутливих в плані розповсюдження ядерної діяльності й розвитку програм розробки балістичних ракет; заборону на експорт та імпорт будь-яких видів зброї та пов'язаних з нею матеріалів; заборону на поїздки та заморожування активів щодо визначених Радою осіб. У зв'язку з невизнанням керівництвом Ірану санкцій та невиконанням рішення Ради Безпеки тиск на країну поступово посилювався шляхом введення більш суворих примусових заходів.

За час дії санкцій ні КНДР, ні Іран не зупинили ядерні програми. Країнами зміцнена наукова, виробнича і матеріально-технічна бази. Урядами обох країн робиться все можливе для збереження політичного режиму, при цьому ставка робиться на створення ракетно-ядерного потенціалу. У відповідь на застосовані санкції обидві країни почали пришвидшеними темпами створювати власну військову промисловість, причому досягнення ІРІ і КНДР у цьому напрямі доволі помітні. На сьогодні обидві країни мають потужну наукову та виробничу бази для створення практично усіх видів сучасних озброєнь, включаючи протиповітряні, авіаційні та ракетні. Якщо раніше Північна Корея та Іран були вимушені закуповувати більшість озброєнь, то тепер вони мають власну військову промисловість, яка не поступається ВПК багатьох розвинених країн. Тобто, запроваджені санкції не вплинули на рішення про відмову від створення ракетно-ядерного потенціалу.

Водночас за висновками груп експертів Ради Безпеки ООН введення санкцій хоча і не зупинило розробку ядерних та ракетних програм Ірану та КНДР, проте суттєво вплинуло на графік їх реалізації, а завдяки введенню фінансових санкцій дало змогу перекрити основні канали отримання коштів, які б у разі їх надходження використовувалися для фінансування забороненої діяльності⁴. Такі висновки про результативність санкцій є спірними.

Для визначення ступеня дієвості примусових заходів Ради Безпеки ООН необхідно з'ясувати зміст та обсяг поняття «ефективність» міжнародно-правових санкцій.

В. А. Василенко зауважує, що загальним критерієм визначення ефективності міжнародно-правових санкцій є співвідношення між дійсним результатом та тією метою, для досягнення якої було вжито відповідних примусових заходів⁵.

Мета санкцій, введених Радою Безпеки ООН щодо КНДР та Ірану, – змусити керівництво країн відмовитись від набуття статусу ядерної держави та повністю припинити будь-які дії щодо розроблювання та втілення ракетно-ядерних програм. Як видно із висновків експертів, комплекс примусових заходів лише сповільнив темпи реалізації ядерних програм країн, проте жодним чином не вплинув на припинення їх виконання. Незважаючи на намагання представити деякі позитивні наслідки санкцій, необхідно визнати, що на даний час санкції не досягли тієї мети, задля якої вони вводились.

У зв'язку з викладеним заслуговують на увагу міркування, висловленні під час проведення симпозиуму «Підвищення ефективності санкцій Ради Безпеки ООН»: «Ефективність санкцій слід оцінювати не лише виходячи з критерію виконання суб'єктами, супротив яких їх застосовано, негайно й повністю вимог Ради Безпеки, але й з урахуванням того впливу, який вони справляють практично в кожному випадку і який породжує тиск, стимулюючи зміну політики, що проводиться»⁶.

Наведена точка зору на критерії оцінювання ефективності санкцій є доволі непереконливою. Вплив примусових заходів, що його пропонується враховувати як альтернативний фактор при оцінюванні результативності санкцій, хоча певною мірою чинить тиск на держави, але далеко не завжди може привести до усунення правопорушення. У ситуації з введенням санкцій до Ірану та КНДР, незважаючи на породжений санкціями тиск, як наслідок маємо безапеляційну відмову політичного керівництва КНДР згорнути військову ядерну програму та невпинне продовження збагачення урану на ядерних об'єктах в Ірані. Уповільнення темпів реалізації ядерних програм у цих країнах, про які йдеться у доповіді груп експертів та інтерпретується як позитивний результат, є нічим іншим як прагненням видати бажане за дійсне. Тому жодною мірою вплив санкцій, хоч яким би потужним він був, не слід урахувувати для оцінювання їх ефективності. За таких підстав доцільно вважати ефективними лише ті санкції, які хоча б частково досягли очікуваного результату.

На нашу думку, основними критеріями, за якими має визначатися ефективність санкцій, слід вважати обов'язковість, своєчасність, дієвість застосування.

Аналіз змісту резолюцій Ради Безпеки та практики їх упровадження дає підстави визнати, що в цілому санкції щодо Ірану та Північної Кореї є цілеспрямованими й виваженими. Їх характер та інтенсивність зіставні з характером та шкідливими наслідками міжнародного правопорушення. Санкції носили імперативний та координований характер. Крім цього, Рада Безпеки ООН проводила помірковану політику щодо цих країн, оскільки, з одного боку, мала максимально виключити можливість конфронтації та шукати в конфліктних ситуаціях компромісні рішення, а з іншого, – ефективно реагувати на загрози міжнародному миру й безпеці.

Однак санкції щодо Ірану вводились досить повільно, внаслідок чого політична еліта отримала час для прийняття контрзаходів й пристосування економіки країни до санкцій, що знижувало дієвість прийнятих у подальшому більш суворих заходів. Заперечуючи військову спрямованість ядерної програми, Іран не припиняє роботи із збагачення урану.

Незважаючи на посилення санаційного тиску, незмінно відмовляється від припинення розроблення та випробування ядерної зброї КНДР. У силу тоталітарного режиму та ізольованості країни від зовнішнього світу головним завданням північнокорейського керівництва є збереження влади за будь-яких умов. Оволодіння ядерною зброєю як надійний засіб зовнішнього стримування є пріоритетним щодо збереження міжнародних економічних відносин. На думку Пітера Ван Бергейка, ефективність економічних санкцій вдвічі вища, коли вони застосовуються до демократій, ніж до авторитарних режимів⁷.

Проте, хоч якими б досконалими були санкції та організація їх застосування, це не є гарантією досягнення очікуваного результату. На стані виконання санкцій, крім основних чинників, які впливають на їх ефективність, позначаються й інші обставини. Багато що залежить від своєчасної імплементації санкційних резолюцій Ради Безпеки до національних законодавств держав, а також досконалості впровадження, передбачених резолюціями заходів.

У зв'язку з викладеним варто звернути увагу на значення превентивної функції міжнародно-правових санкцій, яка полягає у здійсненні впливу на поведінку суб'єктів міжнародного права, попереджуючи вчинення правопорушення та сприяючи його найскорішого припинення. На жаль, донедавна практика Ради Безпеки ООН не відрізнялась послідовністю, що не сприяло ефективності санкцій та відмові від виготовлення ядерної зброї країнами-порушниками.

У 1998 р. Індія та Пакистан провели серію ядерних випробувань і оголосили про наявність у них ядерної зброї. Резолюцією 1172 (1998) Рада Безпеки ООН осудила ядерні випробування та закликала негайно припинити здійснення військових ядерних програм, а інші країни – не допускати експорту обладнання, матеріалів та технологій, які можуть сприяти розвитку забороненої діяльності. Крім цього, Рада Безпеки зажадала від Індії та Пакистану негайно приєднатися до ДНЯЗ. Проте Резолюція носила рекомендаційний, а не обов'язковий характер.

На сьогодні ні Індія, ні Пакистан так і не стали учасниками ДНЯЗ. Згідно зі щорічними доповідями Стокгольмського інституту дослідження проблем миру обидві країни нарощують свій потенціал у цій галузі, розвиваючи ракетні системи доставки озброєнь⁸. Проте санкції Радою Безпеки до Пакистану та Індії не вводились і на обговорення не виносились. Тобто, незважаючи на реальну загрозу міжнародній безпеці та недотримання режиму нерозповсюдження, Рада Безпеки не спромоглася вжити заходів для припинення порушення. Як наслідок, створено прецедент безкарності за такі дії, що, безумовно, вплинуло на прийняття політичною елітою деяких інших країн, зокрема КНДР, рішення про створення своєї власної ядерної бомби.

За оцінками фахівців з питань ядерної безпеки власним ядерним військовим потенціалом володіє Ізраїль, яким така зброя також розроблялася з метою унеможливлення військової агресії сусідніх арабських країн. Діяльність Ізраїлю, спрямована на створення військового ядерного потенціалу, також залишилася без уваги ООН.

Приклад порушення Ізраїлем, Індією, Пакистаном та КНДР режиму нерозповсюдження свідчить про те, що нездоланих перешкод на шляху створення ядерної зброї поки що не існує.

Все це дає підставу стверджувати, що для підвищення ефективності міжнародно-правових санкцій насамперед слід надати політиці Ради Безпеки ООН більшої послідовності та відмовитися від вибіркості при порушенні питань про застосування примусових заходів. Необхідно виробити єдину політику запровадження санкцій у разі порушення встановлених ДНЯЗ норм, незалежно від участі країни у Договорі. Оскільки спроби виготовити власну ядерну зброю є серйозним порушенням норм міжнародного права та ставить під загрозу не тільки сам режим нерозповсюдження, а й мир і безпеку в цілому, Рада Безпеки повинна швидко та принципово реагувати на кожне з таких порушень.

Збільшення кількості випадків, коли санкції, застосовані за резолюціями Ради Безпеки, виявлялися непридатними ефективно протидіяти порушенням, стало підґрунтям для численних заяв про кризу інституту міжнародних санкцій. Одночасно з цим висунуто пропозиції щодо способів вирішення проблеми. Одна група фахівців вважає, що у разі неефективності невійськових примусових заходів виходом є застосування силових методів, на підставі ст.ст. 42–48 Статуту ООН. Деякі вбачають можливість досягнення мети політикою заохочення шляхом надання країнам-порушникам політичних, економічних та інших переваг у обмін на відмову від порушення міжнародних норм.

Так, П. В. Чиков, розглядаючи варіанти дій Ради Безпеки ООН у разі невиконання державою резолюцій та протидії проведенню інспекцій для встановлення наявності або відсутності на її території зброї масового знищення, пропонує негайно ухвалювати рішення про застосування військових санкцій⁹.

Втім, така точка зору уявляється хибною, оскільки суперечить основним цілям та принципам ООН, викладеним у ст.ст. 1, 2 Статуту, зокрема принципу мирного вирішення міжнародних спорів та принципу незастосування сили або загрози силою. Не відповідає вказана позиція і принципу пропорційності санкційних дій, відповідно до якого забороняється застосовувати військову силу у відповідь на міжнародне правопорушення, яке не пов'язано з актами військового нападу. Також очевидно, що на етапі, коли країна вже виготовила ядерну зброю, застосовувати військову силу вкрай небезпечно для міжнародного миру, оскільки такі дії, з великою ймовірністю, спричинять застосування ядерної зброї у відповідь.

Інша група вчених дотримується точки зору, згідно з якою санкції не гарантують відмови країн-порушників від виготовлення ядерної зброї, а тому в деяких випадках доцільно схилити країну до припинення протиправних дій в обмін на надання допомоги. Наприклад, Хеннінг Рікке зазначає, що не існує універсальної стратегії впливу на порушників Договору, а для кожної країни-порушника повинні застосовуватися заходи, адекватні конкретній ситуації. За певних умов можливі випадки, коли ефективним буде не застосування санкцій, а, навпаки, зацікавлення керівників держави-порушника наданням економічної, фінансової або гуманітарної допомоги в обмін на відмову від перспектив володіння військовими ядерними технологіями¹⁰.

Схожу думку висловив Генеральний Секретар ООН Пан Гі Мун на симпозіумі «Підвищення ефективності санкцій Ради Безпеки ООН». Зокрема, він зауважив, що в санкціях мають використовуватися елементи політики «батога й пряника» – які б не лише стримували загрози, а й надавали мотиви, що стимулюють їх виконання¹¹.

Важко визнати такий підхід правильним. Безумовно, першим і обов'язковим етапом вирішення проблеми є мирне врегулювання спору. Однак у разі відмови припинити порушення режиму нерозповсюдження у жодному разі не може йтися про заохочення й стимули, оскільки, по-перше, подібні концепції не відповідають природі санкцій як заходів примусу. По-друге, стимулюючі заходи, що можуть зацікавити порушника, стануть заходами заохочення за вчинене правопорушення. Крім того, існує небезпека, що деякі полі-

тичні режими з метою отримання таких самих заохочень побажають започаткувати власні програми розроблення ядерної зброї.

Є очевидним, що застосування міжнародних санкцій позбавляє економіку країни чималих переваг, які надає процес розвитку багатоманітних міжнародних економічних і науково-технічних зв'язків та міжнародне співробітництво в інших напрямках. Наслідки міжнародної ізоляції здатні сповільнити розвиток країни, спричинити суттєве відставання всіх галузей господарства від економік інших країн. Вирішення проблеми вбачається у поступово зростаючому посиленні режиму санкцій. При цьому такі заходи повинні включати політичні, економічні, дипломатичні санкції аж до застосування врешті-решт всеохоплюючих примусових заходів. Паралельно із посиленням санкційного тиску мають вживатися заходи, спрямовані на вирішення проблеми шляхом переговорів.

На нашу думку, щодо військових ядерних програм Ірану та КНДР, то у разі подальшого ігнорування резолюцій Рада Безпеки ООН повинна вдатися до посилення економічних санкцій з метою обмеження доступу цих країн до міжнародних фінансових ринків. Санкції, які націлені проти ракетних та ядерних технологій, мають бути посилені з метою збільшення тиску на всі галузі економіки. Доцільно також розширювати перелік товарів, які заборонено ввозити й вивозити з цих країн. Необхідно поповнити арсенал, передбачений міжнародними нормами економічних і політичних санкцій стосовно держав і приватних компаній, які порушують режим, встановлений ДНЯЗ.

Міжнародним санкціям належить важлива роль у забезпеченні стабільного функціонування міжнародної системи, що робить як ніколи актуальною задачу підвищення їх ефективності. Очевидно, що зупинити розповсюдження військових ядерних технологій неможливо без удосконалення існуючих міжнародних механізмів санкційного впливу на порушників. За таких умов діяльність Ради Безпеки ООН стає все більш значущим чинником підтримання міжнародного правопорядку. Своїми послідовними діями Рада Безпеки повинна забезпечити повагу до найбільш важливих норм міжнародного права, якими, в тому числі, є норми щодо нерозповсюдження ядерної зброї.

¹ Див., наприклад, *Василенко В. А.* Международно-правовые санкции / Василенко В. А. – К.: Вища школа, 1982. – 230 с.; *Нешатаева Т. Н.* Санкции системы ООН (международно-правовой аспект) / Нешатаева Т. Н. – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та, 1992. – 108 с.; *Батршин Р. Р.* Санкции Совета Безопасности ООН и проблемы их применения / Батршин Р. Р. // Российская юстиция. – 2005. – № 4. – С. 62–68; *Рыжова М. В.* Экономические санкции в современном международном праве: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Рыжова Мария Валерьевна. – Казань, 2006. – 224 с.; *Jeremy Matam Farrall.* United Nations Sanctions and the Rule of Law – New York: Cambridge University Press, 2007. – 546 p.; *Hossein Askar.* Economic Sanctions: Examining Their Philosophy and Efficacy – Westport: Praeger, 2003. – 240 p.; *David Cortright, George A. Lopez, Linda Gerber.* Sanctions and the Search for Security: Challenges to UN Action – Boulder: Lynne Rienner Publisher, 2002. – 249 p.

² Див., наприклад, *Сидорова Е. А.* Международно-правовой режим нераспространения ядерного оружия и правовые проблемы его укрепления: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Сидорова Елена Александровна. – М., 2010. – 209 с.; *Комаров П. В.* Международный контроль в области нераспространения ядерного оружия: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Комаров Павел Васильевич. – СПб., 2004. – 196 с.; *Шагаева Э. И.* Роль Совета Безопасности ООН в укреплении режима нераспространения ядерного оружия / Э. И. Шагаева // Пробелы в российском законодательстве. – 2010. – № 2 – С. 396–398; *Синицына Н. В.* Режим нераспространения ядерного оружия в современных условиях // Московский журнал международного права. – 2008. – № 1 (69). – С. 186–202; *Michael J. Glennon* Pre-empting Proliferation: International Law, Morality, and Nuclear Weapons / Glennon, Michael J. // *European Journal of International Law* – Vol. 24 (2013). – № 1. – P. 109–128; *Sverre Lodgaard.* Nuclear Disarmament and Non-Proliferation – Towards a Nuclear-Weapon-Free World? – Abingdon: Routledge, 2011. – 288 p.; *Harald Müller, David Fischer, Wolfgang Kötter.* Nuclear Non-proliferation and Global Order. – Oxford: Oxford University Press, 1994. – 272 p.

³ Дела о континентальном шельфе Северного моря. Решение от 20 февраля 1969 года / Краткое изложение решений, консультативных заключений и постановлений Международного Суда 1948–1991. – Нью-Йорк, ООН, 1993. – С. 93–94.

⁴ Доклад Группы экспертов, учрежденной резолюцией 1874 (2009). S/2013/337 – 11.06.2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/331/76/PDF/N1333176.pdf?OpenElement> – С. 4–5. Заключительный доклад Группы экспертов, учрежденной резолюцией 1929 (2010). S/2012/395 – 12.06.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/371/73/PDF/N1237173.pdf?OpenElement> – С. 3–5.

⁵ *Василенко В. А.* Международно-правовые санкции / Василенко В. А. – К. Вища школа, 1982. – С. 187.

⁶ Доклад симпозиума «Повышение эффективности санкций Совета Безопасности Организации Объединенных Наций» 30 апреля 2007 года. S/2007/734 – 13.12.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/643/61/PDF/N0764361.pdf?OpenElement> – С. 6.

⁷ *Peter A. G. van Bergeijk.* Failure and success of economic sanctions // *VOX* – 27.03.2012 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.voxeu.org/article/do-economic-sanctions-make-sense>

⁸ Див., наприклад, Світові ядерні сили у 2007 р. // Шеннон Н. Кайл, В. Федченко, Ханс М. Крістенсен // Щорічник СППРІ 2007 Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. – К., 2008. – С. 491–498; Світові ядерні сили // Шеннон Н. Кайл, В. Федченко, Барас Гопаласвами, Ханс М. Крістенсен // Щорічник СППРІ 2010 Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. – К., 2011. – С. 271–301; Світові ядерні сили // Шеннон Н. Кайл, Філіпп Шелл, Ханс М. Крістенсен // Щорічник СППРІ 2012 Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. – К., 2013. – С. 278–311.

⁹ *Чиков П. В.* Военные санкции в международном праве: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Чиков Павел Владимирович. – Казань, 2003. – С. 104–106.

¹⁰ *Henning Riecke.* Nichtverbreitungspolitik Im Aufwind oder in der Krise? // *DGAP* – 01.01.2004 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zeitschrift-ip.dgap.org/de/ip-die-zeitschrift/archiv/jahrgang-2004/januar/nichtverbreitungspolitik>

¹¹ Доклад симпозиума «Повышение эффективности санкций Совета Безопасности Организации Объединенных Наций» 30 апреля 2007 года. S/2007/734 – 13.12.2007 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N07/643/61/PDF/N0764361.pdf?OpenElement> – С. 3.

Резюме

Малишева Ю. В. Проблема ефективності застосування санкцій Ради Безпеки ООН до країн-порушників режиму нерозповсюдження ядерної зброї.

Стаття присвячена дослідженню ефективності санкцій Ради Безпеки, введених на підставі глави VII Статуту ООН, до Ірану та КНДР у зв'язку з порушенням режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Розглянуті правові аспекти застосування санкцій до країн-порушниць режиму нерозповсюдження. Особливу увагу зосереджено на визначенні критеріїв ефективності примусових заходів. Проаналізовано упроваджені щодо Ірану та КНДР санкції та причини їх недостатньої результативності. На підставі проведеного дослідження автором пропонуються заходи для удосконалення санкцій Ради Безпеки ООН.

Ключові слова: примусові заходи, санкції Ради Безпеки ООН, режим нерозповсюдження ядерної зброї, ефективність санкцій.

Резюме

Мальшева Ю. В. Проблема эффективности применения санкций Совета Безопасности ООН к странам-нарушителям режима нераспространения ядерного оружия.

Статья посвящена исследованию эффективности санкций Совета Безопасности, введенных на основании главы VII Устава ООН в отношении Ирана и КНДР в связи с нарушением режима нераспространения ядерного оружия. Рассмотрены правовые аспекты применения санкций к странам-нарушителям режима нераспространения. Особенное внимание уделено критериям эффективности принудительных мер. Проанализированы действующие в отношении Ирана и КНДР санкции и причины их недостаточной результативности. С учетом проведенного исследования автором предлагаются пути усовершенствования санкций Совета Безопасности ООН.

Ключевые слова: принудительные меры, санкции Совета Безопасности ООН, режим нераспространения ядерного оружия, эффективность санкций.

Summary

Malysheva Y. The problem of effectiveness of the application of UN Security Council sanctions against the countries violators of nuclear non-proliferation regime.

The article is devoted to the investigation of the effectiveness of Security Council sanctions imposed under Chapter VII of the UN Charter against Iran and North Korea in consequence of the violating of the nuclear nonproliferation regime. Legal aspects of the application of sanctions against countries violators of the nonproliferation regime have been considered. Particular attention was paid to the efficiency criteria of enforcement measures. The actual sanctions applied to Iran and North Korea and the reasons of their unproductiveness were analyzed. Considering the results of the study the author suggests ways of improvement of the UN Security Council sanctions.

Key words: enforcement measures, UN Security Council sanctions, nuclear nonproliferation regime, effectiveness of sanctions.

Отримано 20.11.2013

УДК 341.4; 341.44; 341.48/49; 341.42

Я. В. ОХОТА

Яніна Валеріївна Охота, здобувач Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

ВИЗНАЧЕННЯ «ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ»

Абсолютна заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження або покарання, тягне за собою необхідність боротьби з безкарністю тоді, коли ця заборона порушується¹. Сучасний розвиток загальносвітової спільноти пов'язаний з дотриманням прав людини та виконанням державами вимог щодо не унеможливлення порушень у цій царині. Проблема безкарності викликає занепокоєння через велику кількість скарг, які отримують в останній час міжнародні правозахисні структури, де йдеться про випадки, коли держави не притягують належним чином до відповідальності осіб, які вдаються до «жорстокого поводження». Серед багатьох тисяч звернень, які щорічно надходять на адресу Європейського суду з прав людини, велика кількість – це скарги на порушення ст. 3 Конвенції, що свідчить про досить поширену практику застосування жорстокого поводження у сучасному світі, незважаючи на його абсолютну заборону.

Стаття 3 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлює, що жодна людина не може зазнавати катувань чи нелюдського або такого, що принижує її гідність, поводження або покарання². Даний імператив охороняє одну із основних цінностей демократичного суспільства та встановлює безумовну заборону катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження й покарання, або «жорстокого поводження». Проте, передбачаючи заборону такого поводження, Конвенція та інші